

РОЗДІЛ XII. ПРОБЛЕМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Наталія Осьмук

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

ORCID ID 0000-0002-0784-1350

DOI 10.24139/2312-5993/2024.06/526-539

ЗАГАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ ВИХОВАНЦІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті на аналізі статичних даних і емпіричного досвіду розкрито провідні загально-педагогічні та методичні засади формування безпечної поведінки підлітків у мережі Інтернет в умовах закладу позашкільної освіти. Проаналізовано психолого-педагогічні особливості підліткового віку, які визначають специфіку їхньої цифрової активності та вразливість до інформаційних загроз. Висвітлено роль творчих об'єднань, гуртків та педагогічного партнерства закладів позашкільної освіти в розвитку навичок інформаційної безпеки та медіаграмотності. Обґрунтовано структуру методичного забезпечення процесу формування навичок безпечної поведінки у єдності мотиваційно-цільового, змістового, діяльнісного та результативного блоків. Зазначено ефективні форми й методи роботи позашкільного середовища у формуванні безпечної поведінки дітей в інформаційному просторі.

Ключові слова: безпечна поведінка в Інтернеті, позашкільна освіта, підлітки, інформаційна безпека, медіаосвіта, мережа Інтернет, форми й методи формування безпечної поведінки в Інтернеті.

Постановка проблеми. Всесвітня мережа стала невід'ємною складовою сучасного життя, глибоко проникла у всі сфери людської діяльності – освіту, науку, бізнес, медицину, культуру та побут. Вона забезпечує надширокі можливості для отримання інформації, спілкування, самореалізації та професійного розвитку. Завдяки Інтернету люди можуть навчатися дистанційно, працювати онлайн, брати участь у міжнародних проєктах, розширювати коло контактів і висловлювати власну думку у глобальному інформаційному просторі.

Водночас, безмежні можливості Інтернету супроводжуються серйозними ризиками. Серед головних загроз – поширення фейкової інформації, кібербулінг, інтернет-залежність, витік персональних даних, фінансові шахрайства та негативний вплив агресивного контенту. Особливо вразливою аудиторією є діти та підлітки, які не завжди здатні критично оцінювати інформацію й усвідомлювати наслідки своїх дій у мережі. Їх інформаційна безпека у «мережі мереж» є педагогічною і соціальною проблемою, що потребує комплексного підходу. Потужний потенціал у вирішенні зазначених

питань завдяки своїй гнучкості, творчій спрямованості та неформальному характеру має позашкільна освіта.

Аналіз актуальних досліджень. Дослідженню питань інформаційної безпеки присвячені роботи В. Богуна, І. Горбенко, Г. Конаховича, В. Мельнікова, О. Олійника та інших. Різноманітні аспекти проблеми безпеки дітей в Інтернеті стали предметом дослідження таких науковців, як Н. Бугайова, О. Бербега, Л. Данильчук, О. Кліщук, Н. Кухарська, С. Поветкіна, М. Снітко, О. Черних, Д. Чижма та інших. Психолого-педагогічні особливості формування безпечної поведінки підлітків в інтернет мережах досліджували Т. Алексеєнко, Н. Атаманчук, Ю. Баранова, В. Білоущенко, С. Болтівець, К. Варивода, І. Галас, Ю. Кліщук, І. Литовченко, С. Максименко, Р. Чарнецька та інші. Освітній потенціал закладів позашкільної освіти у формуванні й розвитку особистості школярів висвітлювались у роботах О. Биковської, Л. Бондар, В. Вербицького, Л. Висоцької, Л. Козлової, О. Литовченко, В. Мачуського, Л. Тихенко, І. Чаус та інших.

Метою статті є визначення загально-педагогічних та методичних засад формування безпечної поведінки в мережі Інтернет вихованців підліткового віку формами й методами роботи закладу позашкільної освіти.

У процесі наукового пошуку було використано комплекс **методів дослідження**, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, систематизацію, що уможливили опрацювання науково-педагогічної й методичної літератури та статистичних даних відкритих джерел щодо визначення загально-педагогічних засад та методичного забезпечення формування безпечної поведінки в Інтернеті у роботі з підлітками-вихованцями в закладі позашкільної освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасний освітньо-виховний простір відзначається швидкими темпами цифровізації та активною участю дітей і підлітків у використанні різноманітних цифрових ресурсів, платформ і сервісів. Він інтегрує реальне й віртуальне середовище, охоплюючи онлайн-платформи, електронні курси, мобільні додатки, віртуальні класи та інші цифрові інструменти, що забезпечують навчання, спілкування й дозвілля.

Проте, активна присутність підлітків у віртуальному просторі несе ризики інформаційної, психологічної та етичної небезпеки. За

даними опитувань спільного проєкту Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркоманії (EMCDDA) та ГО «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» станом на 2019 рік 44,7% підлітків проводили у соціальних мережах чотири та більше годин у навчальні дні; 55,4 % опитаних визнали, що проводять забагато часу в соціальних мережах; 6,7% підлітків мали залежність від азартних ігор; 23,9% підлітків відзначили псування настрою, коли не можна провести час в соціальних мережах (Українські підлітки стали менше курити, проте вживання алкоголю, доступ до наркотичних речовин та залежність від соціальних мереж зростають, 2019).

Оновлені дані за результатами опитування у 2022/2023 роках українських підлітків «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді» в межах міжнародного проєкту ВООЗ «Health behaviour schoolage children» (HBSC) засвідчують значне посилення проблеми в умовах впливу негативних воєнних факторів. Так, на запитання: «У свій вільний час в будні, скільки годин на день ти зазвичай проводиш за комп'ютером або іншими електронними пристроями для користування соціальними мережами?» були отримані такі відповіді: 67% респондентів вказали, що проводять у соцмережах дві більше годин на день, 20% зазначили, що проводять до години на день. У порівнянні з показниками 2018 року – 56% респондентів вказали, що проводять у соцмережах дві більше годин на день, 36 % зазначили, що проводять до години на день. Як бачимо значно – на 20 % зросла кількість тих підлітків, які проводять більше ніж дві години на день у соцмережах (Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді. Аналітичний звіт, 2024).

Систематичне й тривале (від двох до чотирьох годин на день) перебування підлітків в Інтернеті створює низку серйозних загроз для їхнього розвитку, психічного здоров'я та соціалізації.

Передусім загрозою є інформаційне перевантаження. Надлишок контенту (новин, відео, повідомлень), значно ускладнює сприйняття, послаблює концентрацію уваги та здатність до мислення. У підлітків формується звичка до поверхневого перегляду інформації замість усвідомленого її аналізу.

Другою небезпекою є інтернет-залежність. Тривале перебування онлайн може призводити до втрати контролю над часом, емоційної залежності від соціальних мереж, ігор чи

стрімінгових платформ. Це знижує навчальну мотивацію, порушує сон, викликає емоційне виснаження (Ляхман, Новописьменний, 2021; Романенкова, 2025).

Третя група ризиків пов'язана з психологічними та соціальними проблемами. Надмірне спілкування у віртуальному середовищі часто замінює реальні стосунки. Це може призводити до самотності, замкненості, труднощів у налагодженні живого спілкування. До того ж підлітки стають більш уразливими до кібербулінгу, хейту, маніпуляцій чи шахрайства (Рихтер, 2021; Романенкова, 2025).

Окремо варто виділити загрозу впливу шкідливого контенту: дезінформації, пропаганди, насильницьких або аморальних матеріалів. Недостатній рівень медіаграмотності не дозволяє підліткам критично оцінювати джерела інформації, тому вони легко піддаються нав'язаним думкам і фейкам.

Тривале перебування онлайн негативно впливає на фізичне здоров'я, що спричиняє проблеми із зором, поставою, сном і знижує загальну рухову активність (Ляхман, Новописьменний, 2021). До того ж, і це особливо підкреслюють психологи, перебування в мережах понад 3 години на день подвоює ризик негативних психічних наслідків, таких як депресія та тривожність, погіршення сну, розлади харчової поведінки, негативні упередження щодо своєї зовнішності, підвищення вразливості дівчат і хлопців, які вже мають проблеми з психічним здоров'ям, що все разом негативно впливає на ментальне здоров'я (Поветкіна, Чижма, 2021; Романенкова, 2025).

Отже, надмірне користування Інтернетом без належного контролю та саморегуляції створює для підлітків значні ризики – інформаційні, психологічні, моральні й фізичні. Це підкреслюється й у звіті ЮНІСЕФ «Підлітки та соціальні медіа» (Teens, Social Media and Technology, 2023).

Складність розв'язання проблеми тривалого, з негативними наслідками, перебування в мережі багато в чому пояснюється психолого-педагогічними особливостями розвитку дитини підліткового віку, що, почасти, й визначають поведінку в цифровому середовищі.

Підліковий вік – це період інтенсивних фізіологічних, когнітивних, емоційних та соціальних змін. Він характеризується завершенням дитинства і підготовкою до дорослості. Насамперед, відмітимо складність перехідного стану, що пов'язаний із прискореним фізично-анатомічним розвитком і статевим дозріванням (пубертатом),

особливостями розвитку емоційної та особистісної сфери підлітків (Токарева, Шамне, 2017). Беззаперечно, що ці процеси, зумовлюють особливості поведінки підлітків у цифровому середовищі.

Стан переходу від дитинства до дорослості породжує підвищену нестабільність, пошук власного «Я», прагнення самостійності, що створює сприятливий ґрунт для активної участі у цифровому середовищі, але й підвищує ризики непомірного захоплення гаджетами, соціальними мережами чи іграми. Віртуальний світ стає компенсаторним середовищем, де підліток почувається впевненіше, ніж у реальному житті. Але якщо така «втеча» триває довго, це може призвести до соціальної ізоляції, труднощів у спілкуванні та формуванні справжніх міжособистісних стосунків (Рихтер, 2021; Костюченко, 2024).

Процес формування самосвідомості у підлітковому віці спонукає дітей до рефлексії над собою, своїми діями, місцем у групі, цінностями. У цифровому просторі це проявляється як потреба в соціальному визнанні (лайки, підписники), створенні власного онлайн-образу, порівнянні себе з іншими користувачами-однолітками. Інтернет дає можливість «приміряти» різні ролі, але водночас може підсилювати кризу ідентичності, коли онлайн-образ не відповідає реальному «Я». Характерні для цього віку лабільність настрою, підвищена вразливість, імпульсивність, недостатньо сформована здатність до саморегуляції можуть проявлятися як емоційна реакція на лайки/коментарі, підвищена вразливість до негативу, тощо (Рихтер, 2021).

Потреба у самоствердженні та приналежності змушує підлітків розширювати соціальне коло. Визнання серед однолітків набуває величезного значення, вони прагнуть бути в певній групі, мати власний медіа-простір, висловлюватися. Це стимулює активну участь в онлайн-спільнотах через челенджі, проведення стрімів, створенні інших форм контенту, але, водночас, підвищує ризики поведінки, що є «модними серед своїх», навіть якщо вони не схвалюються дорослими, суспільством. За таких проявів цифрове середовище стає важливою платформою соціалізації засобами чат-груп, соцмереж, мережових ігор. З одного боку це створює величезні можливості, з іншого - загрожує розповсюдженням неправдивої чи недоречної інформації, ризиками порушення конфіденційності, застосуванням групового тиску, тощо. І хоча когнітивні здібності у підлітковому віці зростають, недостатня сформованість критичного мислення, вольових процесів

робить їх більш вразливими до фейків, маніпуляцій, небезпечного контенту, ніж дорослих (Поветкіна, Чижма, 2021).

Проблема безпечної поведінки у мережі Інтернет тісно взаємопов'язана з поняттям інформаційної безпеки. Під нею зазвичай розуміють стан захищеності інформації, користувача та його цифрових даних від несанкціонованого доступу, викрадення, спотворення або знищення. Нормативно-правова база щодо інформаційної безпеки регламентується законами України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних». У них визначено й провідні принципи інформаційної безпеки, зокрема:

1. Конфіденційність, яка повинна гарантувати доступність інформації лише тим, кому вона призначена (уповноваженим особам). Інформація не повинна ставати доступною для третіх осіб без згоди власника або без правових підстав. Конфіденційною вважається, зокрема, інформація про фізичну особу, відомості з обмеженим доступом, службова та таємна інформація (Закон України «Про інформацію»).

2. Цілісність, яка передбачає, що інформація не була змінена або пошкоджена. Інформація має залишатися саме такою, якою її створили чи отримали авторизовані користувачі, без будь-яких спотворень чи несанкціонованих змін протягом усього періоду зберігання, обробки або передачі (Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних»).

3. Доступність як принцип означає можливість для уповноважених користувачів отримувати необхідну інформацію або сервіси в потрібний час і без невинуватених перешкод (Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист персональних даних»).

Зазначені принципи є основою для розробки та впровадження заходів інформаційної безпеки для будь-яких користувачів, у тому числі й дітей. В цьому сенсі під інформаційною безпекою підлітків слід розуміти захищеність особистості в інформаційному середовищі, що забезпечує безпечне використання цифрових технологій без шкоди для фізичного, психічного, морального та соціального розвитку.

Педагогічний вимір поняття «безпечна поведінка в Інтернеті» передбачає врахування не тільки обізнаності щодо норм інформаційної безпеки, а й ряду інших складових. Мова йде про здатність до критичної оцінки інформації, вміння розпізнавати маніпуляції, фейки, усвідомлення правил захисту особистих даних, відповідального створення власного контенту, етичну поведінку в

Інтернеті, тощо. Отже, під безпечної поведінкою в Інтернеті треба розуміти дії, що спираються на систему знань, навичок і ціннісних орієнтацій, які забезпечують свідоме, відповідальне й етичне використання мережі. При цьому основними складовими, що її утворюють, є: інформаційна безпека, яка передбачає захист особистих даних, уникнення шкідливого контенту; медіаосвіченість як уміння критично оцінювати інформацію; цифрова етика, що передбачає дотримання моральних норм у віртуальному спілкуванні; правова грамотність як знання норм і правил цифрової взаємодії.

Отже, безпечна поведінка підлітка в Інтернеті – це не лише про захист «ззовні», а й про внутрішню культуру безпечного користування, що набувається за певних соціально-педагогічних умов. Це особливо важливо в підлітковому віці, коли особистість активно шукає себе, прагне визнання в соціумі, але ще не має достатнього досвіду критичного мислення й саморегуляції. Тому саме педагогічна підтримка є визначальним чинником розвитку відповідальної онлайн-поведінки.

Унікальну й цілісну за характером взаємодії підтримку можуть надати підліткам у цьому питанні педагоги позашкільної освіти. Остання виступає важливою складовою освітньої системи, яка забезпечує не лише здобуття знань, а й створює умови для всебічного розвитку особистості, виявлення її здібностей і творчого потенціалу (Закон України «Про позашкільну освіту»). Позашкільна освіта має особливу місію – формувати індивідуальну траєкторію розвитку дитини в умовах вільного вибору змісту, форм і темпу навчання.

На відміну від шкільної освіти, що регламентується обов'язковими державними стандартами, позашкільна є неформальним освітнім простором, де переважають добровільність, особистісна спрямованість і практична діяльність (Закон України «Про позашкільну освіту»). Тут створюється атмосфера свободи, творчості та партнерської взаємодії між педагогом і вихованцем. У таких умовах діти почуваються не лише учнями, а й активними учасниками освітнього процесу, здатними до самовираження, самопізнання й самореалізації, що особливо важливо в підлітковому віці.

Отже, позашкільна освіта має певні переваги у формуванні важливих особистісних рис і компетентностей підлітків: ініціативності, креативності, інформаційної грамотності, медіакультури, тощо. А її відкритість до інновацій дозволяє ефективно реагувати на сучасні виклики, підтримувати дітей у складних життєвих ситуаціях. В умовах

воєнного часу позашкільна освіта виступає найбільш гнучкою та мобільною складовою освітнього простору, здатною реалізовувати найновіші навчальні й виховні практики. Її роль особливо зростає у вирішенні нагальних психолого-педагогічних завдань: забезпеченні інклюзії, наданні підтримки, психологічного супроводу та наставництва, тощо (Літовченко О., 2025, с. 10-11). Підкреслимо, що для підлітків можливість займатися улюбленою справою, брати участь у гуртках чи творчих об'єднаннях є надзвичайно важливою для емоційної рівноваги та збереження ментального здоров'я (Літовченко О., 2025, с.14). Це засвідчують і результати всеукраїнських досліджень, учасниками яких стали здобувачі освіти та педагогічні працівники системи ПЗО. Опитування підлітків щодо різних аспектів важливості занять у гуртках, клубах та інших творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти, а таких серед респондентів виявилось 88,3%, дало такі результати (Літовченко О., 2025).

Переважна більшість підлітків – 87,3% підкреслили загалом важливість мати хобі чи улюблені позашкільні заняття в умовах воєнного часу. На другому місці стоять соціалізація та можливості знайти друзів та однодумців (77,9%). Третє місце посіло твердження «цікаво провести час» (70,6%). На четвертому місці – підвищення самооцінки, впевненості у собі під час занять (64,6%). П'яте місце отримала думка «про можливість розвитку здібностей, досягти успіху у обраній діяльності» – 64,4% опитаних.

Більше половині підлітків-респондентів (шосте місце за кількістю виборів) вказали на можливості відпочинку, розслаблення або можливості відволіктися від негативу (58,8 %). Важливість занять у закладах позашкільної освіти для визначення у майбутній професії та подальшого навчання зазначили 46,0 % опитаних (сьоме місце). Про створення сприятливих умов щодо усвідомлення української ідентичності, розвитку українськомовного середовища в закладах позашкільної освіти вказало 34,2% опитаних дітей (восьме місце) (Літовченко О., 2025). Таким чином дані опитувань підтверджують особливий характер освітнього, виховного, підтримуючого середовища закладів позашкільної освіти навіть в умовах надзвичайних і складних випробувань.

Важливу роль у збереженні популярності занять у закладах позашкільля відіграє дотримання таких загальнопедагогічних принципів, як гуманізація, особистісно орієнтований підхід,

партнерство, інтеграція освіти та виховання. Вони є основою всього освітнього процесу в закладах ПЗО і організації методичної роботи зокрема (Осьмук, Н.Г., Лісовицька, С.М., 2024).

Розглянемо методичні особливості організації процесу формування безпечної поведінки в мережі Інтернет підлітків у закладах позашкільної освіти.

При цьому ми будемо спиратися на розуміння методики формування безпечної поведінки підлітків в мережі як сукупності форм, прийомів і методів, що використовуються для набуття знань, формування вмінь і навичок, усвідомленої діяльності за ціннісними орієнтаціями й набуття власного досвіду. Структуру методичного забезпечення процесу формування безпечної поведінки підлітків в Інтернеті можна представити у єдності мотиваційно-цільового, змістовного, діяльнісного та результативного блоків.

Мотиваційно-цільовий блок передбачає формування в учнів усвідомленої потреби у безпечному користуванні цифровими технологіями, розвиток відповідального ставлення до власних дій у мережі, визначення цілей і завдань формування культури безпечної поведінки. На цьому етапі важливим є створення мотивації через актуальні приклади, ігрові ситуації, кейси, дискусії, що ілюструють наслідки необережного поводження з інформацією чи в мережі загалом. За умов, коли практично кожний підліток є щасливим володарем телефону з доступом до інтернету, актуальність набуття вмінь безпечної поведінки в мережах, є очевидною як для дітей, так і для дорослих – батьків, педагогів, учителів.

Від розуміння для чого потрібні знання про безпечну поведінку переходимо до потреби формування навчального матеріалу (змістовий блок), що передбачає:

1). Усвідомлення того, що Інтернет є сукупністю численних комп'ютерних мереж, які об'єднані у всесвітній цифровій системі, що дозволяє зберігати та передавати інформацію між мільйонами пристроїв по всьому світу. Знання про цифровий слід як сукупності всіх даних, які залишає користувач під час своєї активності в мережі: відвідуванні сайтів, спілкування в соціальних мережах, електронного листування, здійснення онлайн-покупок, перегляду відео чи участі в опитуваннях.

2). Знання про актуальні загрози, як, наприклад: кібербулінг у його проявах через публікації образливого контенту, погроз та залякування; самозванство (видавання себе за іншу особу, несанкціоновані входи в

особисті аккаунти, тощо); соціальну ізоляцію (виключення жертви з онлайн-спільнот, чатів або ігрових груп); насильницькі дії, які знімаються на відео та поширюються в мережі («хепі-слепінг»); нав'язливе переслідування, яке супроводжується погрозами та залякуваннями в цифровому просторі (кіберсталкеринг), шантаж, тощо.

3). Розуміння того, що безпечна поведінка в Інтернеті формується через набуття взаємопов'язаних навичок інформаційної безпеки та медіаграмотності. При цьому медіаграмотність формує вміння аналізувати контент, тоді як інформаційна безпека захищає особистість від його шкідливого впливу.

Діяльнісний блок спрямований на набуття підліткам особистого досвіду відповідальної онлайн-поведінки. Його форми й методи передбачають формування конкретних умінь і навичок безпечної поведінки в Інтернеті через інтерактивні методи: тренінги, рольові ігри, проєктну діяльність, моделювання ситуацій, дискусії, квести. Саме вони створюють умови для практичного відпрацювання поведінкових алгоритмів – розпізнавання ризикових ситуацій, ухвалення рішень, реагування на кіберзагрози, оцінювання достовірності інформації, захисту персональних даних, тощо.

Поєднання роботи у творчих об'єднаннях чи гуртках із загальними заходами в закладі позашкільної освіти забезпечує системність і наступність у формуванні цифрової грамотності. У межах гурткової діяльності підлітки можуть поглиблено опрацьовувати теми, виконувати практичні завдання, створювати власні мініпроєкти. Тоді як загальні або спільні заходи: тренінги, інформаційні кампанії, тижні безпеки, веб-квести, сприяють формуванню спільних цінностей та колективної культури безпечної поведінки в Інтернеті. Цьому сприяє, наприклад, участь у тренінгах з тематики «Безпечна поведінка в TikTok», інтерактивах «Мій цифровий слід», «Моя безпека – моя відповідальність», участь формуванні матеріалу для сайту закладу ЗПО, зйомка різнопланового відеоконтенту (шортсів, рілсів, соціальної реклами, тощо).

Результативний блок методичного забезпечення формування безпечної поведінки дітей в мережі орієнтує педагогів на визначення рівня сформованості знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтацій щодо безпечного користування Інтернетом. Це означає, що пріоритет надається не перевірці теоретичних знань, а оцінюванню реальних поведінкових змін: вміння розпізнавати ризики, ухвалювати зважені

рішення, критично оцінювати інформацію, дотримуватися правил конфіденційності, етично взаємодіяти з іншими користувачами мережі. Значущим показником є здатність учнів самостійно застосовувати отримані навички у різних цифрових ситуаціях, що свідчить про глибокий рівень сформованості цифрової культури.

На практиці результативність можна простежити через участь дітей у заходах, які інтегрують знання та поведінкові моделі. Це можуть бути:

- тематичні тижні з кібербезпеки, де вихованці демонструють уміння працювати з інформацією, аналізувати кейси, брати участь у дискусіях і тренінгах;
- участь у всеукраїнських акціях, флешмобах, конкурсах та інформаційних кампаніях, спрямованих на розвиток цифрової грамотності, що дозволяє виявити рівень мотивації та активності учнів;
- допомога у створенні контенту для ведення сайту чи соціальних сторінок закладу, що свідчить про практичне володіння інструментами безпечної комунікації, відповідальне ставлення до публікацій, розуміння авторського права та етичних норм онлайн-взаємодії.

Отже, діяльність педагогів закладу позашкільної освіти відповідно до мотиваційно-цільового, змістовного, діяльнісного та результативного блоків забезпечує реалізацію методичних засад, де кожен елемент підсилює інший. Мотивація сприяє включеності вихованців, зміст забезпечує глибину обізнаності, власна діяльність формує практичність набутого досвіду, а результативний компонент дає можливість визначити ступінь сформованих навичок. Саме така інтеграція дає змогу досягти змін у поведінці підлітків, сформувати у них здатність відповідальної, й безпечної поведінки в інформаційному просторі.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Формування безпечної поведінки підлітків у мережі Інтернет є комплексною психолого-педагогічною проблемою, яка передбачає врахування сукупності психологічних і соціальних особливостей формування особистості у підлітковому віці. Це потребує створення освітнього, виховного, соціалізуючого середовища і певних соціально-педагогічних умов, які б сприяли формуванню культури безпечного користування мережею. Провідну роль у цьому процесі відіграють заклади позашкільної освіти, що мають значний потенціал у життєвому поєднанні навчання й практики, характеризуються

атмосферою підтримки і співробітництва, увагою до потреб і прагнень особистості, варіативністю й гнучкістю змісту, форм і методів роботи. Безпечна поведінка підлітків, що формується педагогами позашкільля, представляє собою сукупність знань, умінь, навичок, особистісних якостей і досвіду використання можливостей мережі Інтернет. Вона покликана забезпечити відповідальне, критичне й правомірне користування цифровими ресурсами в повсякденній діяльності. Ефективність формування навичок цифрової безпеки у закладі позашкільної освіти забезпечується і дотриманням методичних засад, що представлені сукупністю мотиваційно-цільового, змістового, діяльнісного та результативного блоків. Ключовими положеннями їх реалізації виступають: розвиток мотивації підлітків до безпечного користування Інтернетом; добір змісту, що відповідає актуальним інформаційним викликам; використання інтерактивних методів (тренінгів, рольових ігор, ситуаційного моделювання, проєктної діяльності, квестів); формування реальних поведінкових практик і відповідальних рішень у цифровому середовищі. Подальші наукові розвідки з проблеми формування безпечної поведінки в Інтернеті в закладах позашкільної освіти можуть бути спрямовані на узагальнення емпіричного досвіду в напрямках дослідження впливу різних інтерактивних методів на рівень сформованості безпечної поведінки у вихованців різних профілів творчих об'єднань та вивчення ролі педагогічного партнерства трикутника педагог-вихованці-батьки щодо забезпечення комплексної цифрової безпеки підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

- Закон України «Про інформацію». (1992). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>. Law of Ukraine «On Information». (1992). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
- Закон України «Про захист персональних даних». (2010). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>. Law of Ukraine «On the protection of personal data». (2010). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
- Закон України «Про позашкільну освіту». (2020). Відновлено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>. Law of Ukraine «On extracurricular education» (2020). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>.
- Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді. Аналітичний звіт. (2024). Відновлено з: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/hbsc-study>. Health and behavioural orientations of schoolchildren. Analytical report. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/hbsc-study>.

- Костюченко, М.А. (2024). Психологічні чинники переживання самотності у підлітковому та юнацькому віці. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*, Матеріали VI Міжнародної конференції. Київ: Університет «КРОК».
- Kostiuchenko, M.A. (2024). *Psychological factors of loneliness in adolescence and young adulthood. State, regions, entrepreneurship: informational, socio-legal, socio-economic aspects of development*, Materials of the VI International Conference. Kyiv: KROK University.
- Осьмук, Н.Г., Лісовицька, С.М. (2024). Вплив інформаційних технологій на підвищення ефективності методичної роботи у закладі. *Наукові пошуки*, 19, 13-16.
- Osmuk, N.G., Lisovytska, S.M. (2024). The impact of information technologies on improving the effectiveness of methodological work in the institution. *Scientific research*, 19, 13-16.
- Литовченко, О. (2025). Значущість позашкільної освіти в умовах воєнного часу: окремі результати всеукраїнського опитування. *Вдосконалення позашкільної освіти в умовах сучасних трансформацій*, Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Кропивницький: РВВ ЦДУ ім. В. Винниченка. 10-14.
- Lytovchenko, O. (2025). The importance of extracurricular education in wartime: selected results of a nationwide survey. *Improving extracurricular education in the context of modern transformations*, Materials of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Internet Conference. Kropyvnytskyi: RVV TsDU named after V. Vynnychenko. 10-14.
- Ляхман, Н. В., Новописьменний, С. А. (2021). Вплив інформаційного навантаження (робота за комп'ютером) на психо-функціональні показники та стан здоров'я школярів. *Біологічні, медичні та науково-педагогічні аспекти здоров'я людини*, Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка. 128–132.
- Lyakhman, N. V., Novopysmenny, S. A. (2021). The impact of information overload (working at a computer) on the psycho-functional indicators and health status of schoolchildren. *Biological, medical and scientific-pedagogical aspects of human health*, Materials of the international scientific-practical conference. Poltava: Poltava National Pedagogical University named after V. G. Korolenko. 128–132.
- Поветкіна, С. І., Чижма, Д. М. (2022). Теоретичні аспекти дослідження проблеми інтернет-залежності у підлітків. *Перспективи розвитку сучасної психології*, 10, 48-53.
- Povetkina, S. I., Chizhma, D. M. (2022). Theoretical aspects of researching internet addiction in adolescents. *Prospects for the development of modern psychology*, 10, 48-53.
- Рихтер, В. (2021). Балачки про мережу. Про наслідки компенсації комунікативного дефіциту школярів в умовах сьогодення. *Психолог*, 11/12, 22–23.
- Richter, V. (2021). Talking about the network. On the consequences of compensating for the communicative deficit of schoolchildren in today's conditions. *Psychologist*, 11/12, 22–23.
- Романенкова, О.Ю. (2025). Психологічні аспекти впливу соціальних мереж на формування самооцінки підлітків. *Ментальне здоров'я*, 3, 82-85.
- Romanenkova, O.Y. (2025). Psychological aspects of the influence of social networks on the formation of self-esteem in adolescents. *Mental Health*, 3, 82-85.

Токарева, Н. М., Шамне, А. В. (2017). *Вікова та педагогічна психологія*. навчальний посібник. Київ. Tokareva, N. M., Shamne, A. V. (2017). *Age and educational psychology*. Textbook. Kyiv.

Українські підлітки стали менше курити, проте вживання алкоголю, доступ до наркотичних речовин та залежність від соціальних мереж зростають. Відновлено з: <https://www.unicef.org/ukraine/espada2019>. *Ukrainian teenagers are smoking less, but alcohol consumption, access to drugs and addiction to social media are on the rise*. Retrieved from: <https://www.unicef.org/ukraine/espada2019>.

Teens, Social Media and Technology. (2023). Pew Research. Retrieved from: www.unicef.org/parenting/mental-health/social-media-teens

SUMMARY

Osmuk Nataliia. General pedagogical and methodological principles for shaping safe online behaviour among teenage pupils at extracurricular educational institutions.

Shaping safe behaviour among adolescents on the Internet is a complex psychological and pedagogical problem that requires consideration of the psychological and social characteristics of personality development in adolescence. This requires the creation of an educational, upbringing and socialising environment and certain socio-pedagogical conditions that would contribute to the formation of a culture of safe Internet use. Extracurricular educational institutions play a leading role in this process. They have significant potential in combining learning and practice in real life, are characterised by an atmosphere of support and cooperation, attention to individual needs and aspirations, and variability and flexibility in content, forms and methods of work. Safe behaviour among teenagers, as taught by extracurricular educators, is a combination of knowledge, skills, personal qualities and experience in using the Internet. It is designed to ensure responsible, critical and lawful use of digital resources in everyday life. The effectiveness of developing digital security skills in extracurricular education institutions is ensured by adherence to methodological principles, which are represented by a combination of motivational-targeted, content-based, activity-based and results-based components. The key provisions for their implementation are: developing teenagers' motivation to use the Internet safely; selection of content that meets current information challenges; use of interactive methods (training, role-playing games, situational modelling, project activities, quests); formation of real behavioural practices and responsible decisions in the digital environment.

Key words: *safe behaviour on the Internet, extracurricular education, teenagers, information security, media education, the Internet, forms and methods of forming safe behaviour on the Internet.*